

császár és a pápa ellentéte, majd 1241 augusztusában IX. Gergely pápa halála a tervezett és meghirdetett keresztes hadjárat ügyét mindörökre a holtpontra juttatta. (Kérdés, hogy Béla a velenceiektől követőket vagy számszeríjásokat kért-e; magunk inkább az utóbbiakra gondolnánk, akár még szövegromlás feltételezése árán is. Aragóniai Simon esetében szinte bizonyos, hogy számszeríjásokról van szó).

A történet nem kevésbé rejtélyes eleme a tatárok kivonulása. A kutatók szinte csak abban értenek egyet, hogy Ögödej nagykán 1241 decemberében meghalt, amiről a remek postahálózatnak köszönhetően a következő év tavaszán Magyarországon is tudomást szerezhettek. Mindez mozgásba hozhatta a Dzsingiszidákat, még ha tudjuk is, hogy Batu maga 1243-ig a Balkánon tartózkodott, és nem vett részt 1246-ban a nagykanváltató kurultájon. Az okok között alapvetően a magyar ellenállást lebecsülő szemlélet eredményezte a kiváltó okokat illető bizonytalanságot, még ha az a valóság több-kevesebb elemét tartalmazza is (túlterjeszkedés, veszteségek, legeltetési körülmények, hódítási mechanizmus stb.).

Külön is utal B. Szabó Thomas Allsen elemletére, mely szerint a nyugati hadjáratok egyszerűen a mongolok „kun-hadjáraitainak” sorába illeszkedtek, s végeredményében nem volt egyéb céljuk, mint hogy nyugaton is elismertessék a steppe korábbi, kunok uralta rész feletti uralmukat.

A kötetet rendkívül hasznos összefoglaló zárja a mongol birodalom későbbi sorsáról, a későbbi Aranyhorda kialakulásának folyamatáról, majd a Kubiláj hatalomra kerülését követő gyilkos belharcokról.

Ismét vitatott kérdés, hogy Magyarország miként került ki a tatárjárás válságából? A szerző csatlakozik az utóbbi évtizedekben szinte egyhangúnak mondható kutatói véleményhez, azaz hogy az ország pusztulása korántsem volt olyan mértékű, mint azt a kortársak, s nyomukban a modern kutatók is gondolták. A magyar király aktív házassági politikájával, s egy korábban alig látott katonai aktivitással igyekezett a maga javára fordítani a Kelet-Európában megingott politikai helyzetet. Az ország teljesen meglepő módon vállalta a többfrontos harc kockázatát az osztrákok és a velenceiek ellen, majd a Balkánon kezdett terjeszkedni. Ennek csúcspontja kétségkívül a Babenberg-örökségért 1246 után indított akciók sorozata volt, ami az országot közel hozta a határ menti osztrák tartományok megszerzéséhez. Az ország újjászervezése, a várvédelmi rendszer kiépítése (bár jó részük nem keleten épült) jól vizsgázott az újabb tatárjáráskor, amikor Nogaj és katonái 1285 elején, télen, betörték, s egészen Pestig hatoltak. Ez az akció azonban céljaiban és előkészítettségében, veszélyességében alapvetően különbözött az 1241–42-es tatár veszedelemtől.

A kötetet nyugodtan használhatjuk, sőt javasoljuk is használatát a Nagy Balázs szerkesztette Tatárjárás kötettel együtt (Osiris, Budapest, 2003. – az abban olvasható forrásokra egyébként a szerző folyamatosan utal) a közép-, és felsőoktatásban, de saját szórakoztatásunkra is, mivel az angolszász szakkönyvtípus sikeres hazai adaptációjának tekinthető, és számos felvetését a kutatóknak is érdemes továbbgondolniuk.

Veszprémy László

LE GÉNÉRAL RAYMOND BOISSAU

LADISLAS BERCHEŃY MAGNAT DE HONGRIE, MARÉCHAL DE FRANCE

Publications de l'Institut Hongrois de Paris – Études III

(Paris–Budapest–Szeged, 2006. 235 o.)

Zachar József nagyszerű életrajza után francia nyelven is hozzáférhetővé vált Bercsényi László, az egyetlen magyar származású francia marsall életének regényes története. A mű a Párizsi Magyar Intézet tudományos

könyvsorozata legújabb köteteként jelent meg és Raymond Boissau tábornok hosszú, többéves kutatómunkáját dicséri. A szerző neve jól ismert franciaországi huszárság iránt érdeklődők előtt, hiszen Boissau tábornok nem-

csak a Bercsényi László nevét viselő, tarbes-i székhelyű, I. huszárezred egykori parancsnokaként, hanem a párizsi Hadtörténeti Múzeum korábbi főigazgatójaként is szoros kapcsolatba került Bercsényi László francia örökségével. Az elmúlt évek során számos publikációval gazdagította franciaországi huszárezredek korai történetére vonatkozó tudományos kutatást, amelyeket a tarbes-i *Vivat Hussar!* című folyóirat lapjain olvashattunk. A jelen kötet a tábornok legjelentősebb tudományos monográfiája, amely egyfajta szintézisét képezi korábbi kutatásainak, és ugyanakkor tisztelgés is az általa vezetett ezred névadója előtt.

A mű szerkezete szorosan kapcsolódik Zachar József már említett könyvéhez, de egyúttal számos téren kiegészíti, és új adatokkal látja el a korábbi, Bercsényi Lászlóra vonatkozó tudományos munkákat. A szerző gazdag levéltári forrásanyagra támaszkodó, minden eddiginél gazdagabb dokumentációt gyűjtött össze e könyvéhez, amelyet nagyon pontosan jegyzetelve bocsát az olvasó rendelkezésére. E hatalmas forrásanyagban a legfigyelemreméltóbb a francia központi hadilevéltár (Service Historique de l'Armée de Terre, jelenleg Service Historique de la Défense) fondjainak bámulatos mélységű ismerete, amelynek nyomait szinte a könyv valamennyi oldalán megtalálhatjuk. Ezen kívül a francia országos levéltár (Archives Nationales) és a francia külügyminisztérium levéltára (Archives du Ministère des Affaires Étrangères) központi gyűjteményeinek gondos kutatása révén, számos új forrás felvonultatásával, eddig ismeretlen oldaláról világitja meg Bercsényi László életét. A szerző alapos ismeretekkel rendelkezik a különféle megyei és városi levéltárak és könyvtárak (különösen a meaux-i városi könyvtár Bercsényi kéziratai) vonatkozó forrásairól is, és jó érzékkel használja a francia helytörténeti kutatások eredményeit. Mindehhez társul a könyvészeti források használata, és mindez együtt jól dokumentált, tudományosan is megalapozott történeti művet eredményez.

A könyv klasszikus felépítésű és értelemszerűen a székesi Bercsényi család eredetével foglalkozó fejezettel kezdődik. Ezt követően, a magyar forrásokat és Zachar József magyar nyelvű művének alapos ismeretét is feltételező részben, a főhős fiatalága és magyarországi tevékenysége kerül bemutatásra. Bercsényi László franciaországi megtelepedését és az új nyelvi közegebe való beilleszkedését a

szerző a családnév magyar és francia helyesírásának alternatív használatával is igyekszik jelezni. Boissau tábornok számos új ponton világítja meg a fiatal huszárpáncsnok katonai és diplomáciai tevékenységét. Minden eddiginél pontosabb információkat kaphatunk francia feleségének származására és franciaországi birtokvásárlásaira vonatkozólag. A tábornok eloszlatja azt – a korábbi történeti művekben makacsul továbbélő – mítoszt is, amely Bercsényi Lászlót a Habsburgoktól elfordult emigráns hazafi romantikus figurájává változtatta. Ennek határozottan ellentmondanak 1727-es kegyelmi kérvényei, amelyekkel magyarországi birtokai visszaszerzésére törekedett.

A szerző stílusában sem tagadja meg katonatiszti múltját, amelynek hatása különösen a hadműveletek részletezése során figyelhető meg. Gyakran használ olyan kifejezéseket, rövidítéseket, amelyek sokkal inkább korunk, mint a felvilágosodás százada katonáinak nyelvhasználatát tükrözik. A hadműveletek részletes és pontos krónikája a modern „kisháború” az indokínai és algériai háborúkban testközelből is megismert parancsnok kézjegyeit hordja magán. Az olvasó talán jobban tájékozódhatott volna e részben, ha néhány térképet is talál a leírások mellett. A katonai eseményekkel párhuzamosan megelevenednek a korabeli francia hadsereg belső feszültségei is, amelyek kihatottak Bercsényi László karrierjének alakulására is. Ezek alapján válhatott Bercsényi László – Argenson gróf és Belle-Isle marsall támogatásával – az Osztrák Örökösödési Háború idején az önálló fegyvernemmé váló francia huszárság főfelügyelőjévé.

A háborús forrásokból kibontakozik előttünk az egyre törekényebb egészségű ember és a családja jövőjét gondosan tervező apa képe, de eddig kevésbé ismert hadi jelentések nyomán élénk táru a hadtudós Bercsényi László képe is. Megismerhetjük továbbá annak, a Turpin de Crissé gróf és Bercsényi között zajló, a kisháborús taktikára vonatkozó vitának részleteit, amely vita érdekes választ ad arra a kérdésre, hogy miért nem születtek Bercsényi László tollából erre vonatkozó elméleti munkák.

Boissau tábornok kutatásai alapján bepillantást nyerhetünk a Lusancyban ma is álló Berchény-kastélyban folyt egykori hétköznapi életbe, megismerhetjük a marsall baráti körével, amely főleg a Lotharingiában uralkodó lengyel király, Leszczyński Szaniszló kör-

nyezetéből állt. A Bercsényi László családjára vonatkozó helytörténeti kutatás alapján még pontosabb képet kapunk a vele rokoni kapcsolatra lépett francia családok társadalmi helyzetéről és későbbi jelentőségéről. Újabb tévhit oszlik szét az úgynevezett párizsi „Berchény palota” (58, rue de Verneuil) történetével kapcsolatban. Egy XX. század elején állított emléktábla tanúsága szerint az ingatlan Bercsényi László tulajdona volt. A válóságban az épület még nem állt a marsall életében, fia, François-Antoine viszont valóban bérelt egy másik, közelben álló házat a forradalom előtti években. Újabb adatokat kaphatunk a Berchény-ezred emigrációja és ellenforradalmi tevékenysége korszakáról is, és az egység magyar eredetű hagyományait is felvillantja az olvasónak az egykori ezredparancsnok.

A kötet végén részletes kronológia és bibliográfia található, az ikonográfiai melléklet pedig valódi csemege lehet a Bercsényi család francia ágának kutatói számára, hiszen számos olyan magángyűjteményben (pl. a de Pange család családi képtárában) található mű kerül itt a szélesebb publikum elé, amelyekről ko-

rábban nem volt tudomásunk. A portrék révén könnyebb elképzelni a történelmi személyeket, a Boissau tábornok által festett Bercsényi László arckép alapján pedig szinte megelevenedik a hajdani magyar főúr és francia katonatiszt képe.

A kötet kétségkívül a Párizsi Magyar Intézet tudományos sorozatának egyik legérdekesebb darabja, amely egyben az egyre erősödő magyar–francia tudományos együttműködés újabb maradandó bizonyítéka. Természetesen a kritikus olvasó számos megjegyzéssel bírálhatja a kötet nyelvi hiányosságait. Sajnos a magyar hely- és tulajdonnevek helyesírása gyakran pontatlan vagy következtelen, és a modern szövegszerkesztők „kisdördöge” is rajta-rajtafelejtette a kézjegyet a könyv lapjain. Alapos lektorálás után bizonyára ezeket is sikerült volna kiküszöbölni. Mindenesetre a mű későbbi kiadásai lehetőséget nyújtanak majd a javításokra. Végezetül remélhetjük, hogy e kötet első lesz azon panteonban, amely a francia földön tevékenykedett, magyar származású katonáknak állít emléket.

Tóth Ferenc

VESZPRÉMY LÁSZLÓ

LOVAGVILÁG MAGYARORSZÁGON

Lovagok, keresztetek, hadmérnökök a középkori Magyarországon. Válogatott tanulmányok

A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára

(Argumentum, Budapest, 2008. 296 o.)

A sorozat immár nem először él a lehetőséggel, hogy egy-egy szerző tanulmányaiból adjon közre válogatást. Kubinyi András után a következő hadtörténeti tanulmánykötettel Veszprémy László, a középkori hadtörténelem kutatója, a Hadtudományi Könyvtár korábbi, s a Hadtörténeti Intézet jelenlegi igazgatója jelentkezett. A tanulmányok jórészt az utóbbi 15 évben íródtak és jelentek meg, a legkorábbi 1989-ből datálódik. A kiválasztott tizen-négy tanulmány a magyar középkor 1000 (907) és 1459 közötti időszakából a lovagi kultúra és lovagi hadviselés művelődéstörténeti, fegyvertörténeti szempontjait vizsgálja. Az alapul vett és felhasznált tanulmányok, szócikkek

száma azonban ennél jóval több, a húszat is meghaladhatja, mivel több esetben tartalmi összevonásokra került sor (mint a pozsonyi csatáról, a keresztet háborúkról szólók, vagy éppen a Zsigmond-kori haditechnikai kéziratokat és fejlődést bemutatók esetében), ami ugyan technikailag megnehezíti a hivatkozásokat, ám a kötet olvasói számára kétségkívül roppant kényelmes.

A tanulmányok tematikája igen szerteága-zó, jól tükrözi a szerző széles érdeklődését. Az egyes írások alapvetően arra keresik a választ, hogy milyen szerepet játszottak a korabeli magyarországi hadviselő társadalomban a lovagi szertartások, mítoszok, s mennyire ér-